

Türkiye’de Yükseköğretimin Genişlemesi: Gerekçeler ve Ortaya Çıkan Sorunlar*

The expansion of higher education in Turkey: The rationales behind this expansion and its challenges

Ebru Karataş Acer¹, Nezahat Güçlü²

¹Uşak Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Uşak

²Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Ankara

Özet

Bu çalışmanın amacı Türkiye’de yükseköğretimin genişleme politikasını, bu genişlemenin dayandığı gerekçeleri ve bu politikadan kaynaklı sorunları betimleyerek ortaya koymaktır. Türkiye’de 2016 itibari ile, üniversitelerin sayısı 111 devlet üniversitesi, 63 vakıf üniversitesi ve 7 vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere 181’e yükselmiştir. 2006 yılından sonra üniversite sayısı 77’den 181’e yükselerek %131 oranında; devlet üniversitesi sayısı ise 53’den 111’e yükselerek %109 oranında bir artış göstermiştir. Özellikle 2006 yılından sonra üniversitelerin hızla genişlemesinin dayandığı sosyolojik, ekonomik, ideolojik, politik gerekçelerinin incelenmesi gerekli kalmıştır. Ayrıca üniversitelerin hızla genişlemesi ve her ile kurulumları, Türk yükseköğretim sisteminin, reform ve politikalarından kaynaklanan bazı sorun ve problemler ile karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Bu çalışmanın, nitelik ile nicelik, çeşitlilik (*diversity*) ile homojenleşme sorunlarını betimleyerek incelemesinden dolayı Türk yükseköğretim sisteminin karşılaştığı bazı temel sorunlara ışık tutacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak, Türk yükseköğretim sistemindeki nicelik ile nitelik konusunda üniversitelerin artan sayısına paralel olarak kalitelerinin de arttığı söylenememektedir. Aynı zamanda, çeşitlilik ve homojenleşme konusunda özellikle yeni açılan üniversitelerin giderek eş biçimli ve benzer özellikler göstererek Türk yükseköğretim sisteminin aynılaşmasına yol açtığı düşünülmektedir.

Anahtar sözcükler: Eş biçimlilik, yükseköğretimde nitelik ve çeşitlilik, yükseköğretimin genişlemesi.

Abstract

The purpose of this study is to analyze the expansion of higher education in Turkey and identify the rationales behind this expansion and the key problems faced during the course of this policy. By 2016, the number of universities has grown to 181 of which 111 are public and 63 are private (foundation) and 7 are vocational private universities. After 2006, the number of universities grew from 77 to 181 (131% increase) and the number of public universities grew from 53 to 111 (109% increase). It is necessary to identify the sociological, economic, ideological and political rationales behind this rapid expansion especially after 2006. Furthermore, with this rapid expansion, the Turkish higher education system is confronting with some key challenges and issues such as quality vs. quantity and diversity vs. homogeneity. So this study aims to shed lights on some key challenges and problems that have not been addressed sufficiently. In summary, with regard to the issues of quality vs. quantity, in Turkish higher education system, although the number of universities increases, the quality of these universities does not improve synchronically. Regarding the diversity vs. homogeneity issues, it is observed that especially recently established universities might make the Turkish higher education system isomorphic.

Keywords: Expansion of higher education, isomorphism, quality and diversity of higher education.

Dünyada yükseköğretimin hızla genişlemesi, yükseköğretim ile ilgili araştırmalarda oldukça önemli bir tartışma konusu olmuş ve karşılaştırmalı araştırma yapan araştırmacılar (Meyer, Ramirez, Rubinson ve Boli-Bennet, 1977; Riddle, 1990; Schofer ve Meyer, 2005; Teichler,

2008), 20. yüzyılda yükseköğretimin genişlemesinin dünya çapında önemli bir olgu olduğu konusunda kritik gözlemler yapmışlardır (Schofer ve Meyer, 2005). İşte bu noktada önemli bir soru doğmaktadır: Neden 20. yüzyıldan beri yükseköğretim bu kadar hızla genişlemektedir? Altbach, Reisberg ve Rumbley

İletişim / Correspondence:

Ebru Karataş Acer
Uşak Üniversitesi Eğitim Bilimleri
Bölümü, Uşak
e-posta: ebrukaratas29@hotmail.com

Yükseköğretim Dergisi 2017;7(1):28–38. © 2017 Deomed

Geliş tarihi / Received: Haziran / June 7, 2016; Kabul tarihi / Accepted: Ocak / January 16, 2017

Bu çevrimiçi makalenin atıf künyesi / Please cite this online article as: Karataş Acer, E., Güçlü, N. (2017). Türkiye’de yükseköğretimin genişlemesi: Gerekçeler ve ortaya çıkan sorunlar. *Yükseköğretim Dergisi*, 7(1), 28–38. doi:10.2399/yod.17.003.

*Bu çalışma, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’nde Ebru Karataş Acer tarafından 2015 yılında yapılan ‘Türkiye’de Yükseköğretimin Genişlemesinin Yeni Kurumsalcılık Perspektifi Açısından İncelenmesi’ adlı doktora çalışmasının bir bölümünü oluşturmaktadır.

Çevrimiçi erişim / Online available at: www.yuksekogretim.org • doi:10.2399/yod.17.003 • Karekod / QR code:





(2009, s. 5) raporlarında bu soruyu “*bu genişleme, dünya çapındaki sosyal, ekonomik ve politik değişimlerle bağlantılıdır ve bu değişimler yükseköğretime erişim taleplerini doğrudan etkilemekte ve kamunun yükseköğretime olan talebi belki de en önemli gücü oluşturmaktadır*” şeklinde cevaplamışlardır. Bu talebe karşılık vermek, son on yılda meydana gelen önemli dönüşümlere neden olan küreselleşme ve uluslararasılaşma ile doğrudan ilgilidir (Altbach vd., 2009, s. 7). Tüm bu görüşlerden hareketle, kamu talebini karşılamak, küresel eğilimlere ve uluslararasılaşmaya cevap vermek, üniversitelerin yapılarını ve mekanizmalarını yeniden düşünmeye sevk etmektedir.

Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de görülen demokratikleşme çabaları, Batı tarzında bilim, ulusal gelişim planları, kurumların ve örgütlerin yapılanması gibi küresel, kurumsal ve kültürel eğilimler nüfuz etmiş (Schofer ve Meyer, 2005, s. 903) ve Türk yükseköğretiminin bu uluslararası taleplerden ve küresel pazardan daha çok etkilenmesine neden olmuştur (Mızıkacı, 2006). Bu eğilimler ile birlikte, Türkiye’de illerin ekonomik gelişimini içeren ulusal gelişim planlamaları, kamunun yükseköğretime olan talebi ve %16.4 oranındaki genç nüfus oranı (yaklaşık 12 milyon 899 bin 667)^[1] gibi gerekçeler yükseköğretimin genişlemesine neden olan faktörler arasında yer almaktadır.

Problemin Tespiti

Üniversitelerin hızla genişlemesi ve her ile üniversite kurulması, Türk yükseköğretim sisteminin, reform ve politiklardan kaynaklanan nitelik ile nicelik, çeşitlilik (diversity) ile homojenleşme gibi bazı sorun ve problemlerle ilgili karşı karşıya kalınmasına neden olmuştur. Türkiye’de özellikle yeni kurulan üniversitelerin yaşadığı nitelik sorunu ile ilgili yapılan çalışmalar bu konunun önemini vurgular niteliktedir (Altınsoy, 2011; Arap, 2010; Çetinsaya, 2014; Ergüder, Şahin, Terzioğlu ve Vardar, 2009; Erkut, 2015; Gök, 2016; Günay ve Günay, 2011; Gürlesel, 2004; Karadağ ve Yücel, 2016; Kavak, 2010; Mızıkacı, 2006, 2010; Özoğlu, Gür ve Gümüş, 2016; Tosun, 2015).

Ayrıca, Schofer ve Meyer (2005), dünya çapında yükseköğretimdeki kitlesel genişlemenin, kurumlarda büyük oranda eş biçimsel olarak meydana geldiğini belirtmiştir. Bu düşünceye paralel olarak oldukça genişleyen ve nitelik açısından inceleme gerektiren yükseköğretim alanının mevcut yapı ve karakteri, üniversiteleri diğerlerinin taklit edildiği ve önceden beri ısrarla yapılan uygulamalara benzer uygulamaların yapıldığı eş biçimli (*isomorphic*) bir ortama itmektedir (DiMaggio ve Powell, 1991b). Eş biçimlilik (izomorfizm), yeni kurumsal teori/yeni kurumsalcılık ile ortaya çıkmış ve örgütlerin meşrulaşabilmek ve hayatta kalabilmek için başarılı modelleri taklit ettiği ve örgütlerdeki değişimlerin uyarlanarak yapıldığı bir süreci ifade et-

mektedir (Meyer ve Rowan, 1977; DiMaggio ve Powell, 1991a). Eş biçimlilik kavramı, kurumlarda eş biçimsel baskıların yarattığı uygulama ve yapılanmalar ile kendisini ifade etmektedir.

Türkiye’de yükseköğretim ile ilgili eş biçimsel yapılar ve bu tür baskıların oluşumunu inceleyen çalışmalar (Aypay, 2003; Erden, 2006; Mızıkacı, 2010; Sert, 2008; Üsdiken, Topaler ve Koçak, 2013) yer almasına rağmen, bu çalışmaların sayısının yeterli olduğunu söylemek güçtür. Bu nedenle, Türk yükseköğretiminde çeşitlilik ile homojenleşme sorununu incelemek, yükseköğretim kurumları arasında farklı yönlerini ortaya çıkarmayı başarabilen üniversiteler ile aynılışmaya başlayan üniversitelerin belirlenmesini gerektirmektedir. Buradan hareketle bu çalışmanın amacı, Türkiye’de yükseköğretimin genişleme politikasını ve bu genişlemenin dayandığı gerekçeleri ve bu politikadan kaynaklı ortaya çıkan sorunları betimleyerek ortaya koymaktır.

Türk Yükseköğretiminin Genişlemesi ve Bu Genişlemenin Dayandığı Gerekçeler

2809 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ve 5467 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Kanunu ile hükümetlerin izlediği politikalar sonucu üniversitelerin yurt sathına yayılmasının sağlanması amaçlanmıştır. Mevcut hükümet politikası ile de her bir ilde bir üniversite kurulmasının önü açılmıştır. Türkiye’de 2016 yılında, üniversitelerin sayısı 111 devlet üniversitesi, 63 vakıf üniversitesi ve 7 vakıf meslek yüksekokulu olmak üzere 181’e yükselmiştir (YÖK, 2016a). 2006 yılından sonra üniversite sayısı 77’den 181’e yükselerek %135 oranında; devlet üniversitesi sayısı ise 53’den 111’e yükselerek %109 oranında bir artış göstermiştir. Ancak 15 Temmuz Darbe Girişiminden sonra 15 vakıf üniversitesinin kapatılması ile vakıf üniversitesi sayısı 63’e inmiştir (■ Şekil 1).

Sosyolojik Gerekçeler

Yükseköğretimin genişlemesinin dayandığı gerekçelerin arasında yükseköğretime olan talep bulunmaktadır. Türk yükseköğretimi son yıllarda olağanüstü ya da Gür’ün (2016b) deyişiyle agresif bir büyüme gerçekleştirmiştir. Kavak’ın (2011) iddia ettiği senaryoya göre Türkiye’de yükseköğretimin daha hızlı büyüyeceği ve bu büyümenin, ilk dönemde (2010–2023) daha yüksek düzeyde olacağı öngörülmüştür. Demografik ve küresel eğilimler dikkate alındığında bu büyümenin devam edeceği anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, gerek eğitim odaklı olmak üzere öğrenciler, gerekse araştırma odaklı olmak üzere farklı toplumsal kesimlerden yükseköğretime yönelik talebin yüksek olacağı öngörülmektedir (Çetinsaya, 2014, s. 63).

Bir diğer gerekçe ise %16.4 oranında olan genç nüfus oranıdır. Türkiye’deki genç nüfus oranı (Gür, 2016a) ve ortaöğre-

[1] Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) ‘İstatistiklerle Gençlik 2015’ araştırmasından alınmıştır.

time yapılan kayıt sayısındaki hızlı artış yükseköğretim sistemine oldukça baskı yaratmaktadır. Türkiye'nin OECD içinde genç nüfus oranı bakımından en yüksek kapasiteye sahip ülkelerden biri haline geldiği görülmektedir. Mevcut haliyle Türkiye yükseköğretim sistemi, tüm dünyada Çin, ABD, Rusya ve Hindistan gibi kıtasal ölçekteki ülkeler dışarıda bırakıldığında, en büyüklerden biri haline gelmiştir (Çetinsaya, 2014, s. 62).

Öngörülen politikalarından bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi de sosyolojik gerekçeler arasında yer almaktadır. Cumhuriyet'in kuruluşundan, özellikle de üniversite sayısının çoğalmaya başladığı 1950'li yıllardan bu yana, yeni üniversitelerin kurulmasına ilişkin önemli hedeflerden birisi; ülkedeki bölgesel eşitsizlikleri gidermeye yönelik olarak üniversitelerin yurt sathına eşit yayılmasının sağlanması çabası olmuştur. Buradaki temel yaklaşım bir yandan hemen her bölgeye eğitimin götürülebilmesi, diğer yandan ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan bölgenin hareketlenmesini sağlamak ve böylece ülkedeki bölgesel eşitsizlikleri gidermeye katkı yapmaktır (Arap, 2010, s. 10). Bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi aynı zamanda bölgelerin ekonomik hareketliliğinin sağlanması olarak düşünüldüğünde ekonomik bir gerekçe olarak da ele alınabilir.

Gür (2016a), üniversitelerin kuruluş yerlerini incelediği çalışmasında (Şekil 2) özellikle yeni açılan üniversitelerin Türkiye'nin az gelişmiş şehirlerine kurulduklarına değinmektedir. Özellikle 2006 yılından sonra üniversitelerin İllerin Gelişmişlik Endeksi bakımından az gelişmiş illerde (4. ve 5. grup) kuruldukları görülmektedir. Bu veriler de üniversitelerin az gelişmiş ille-

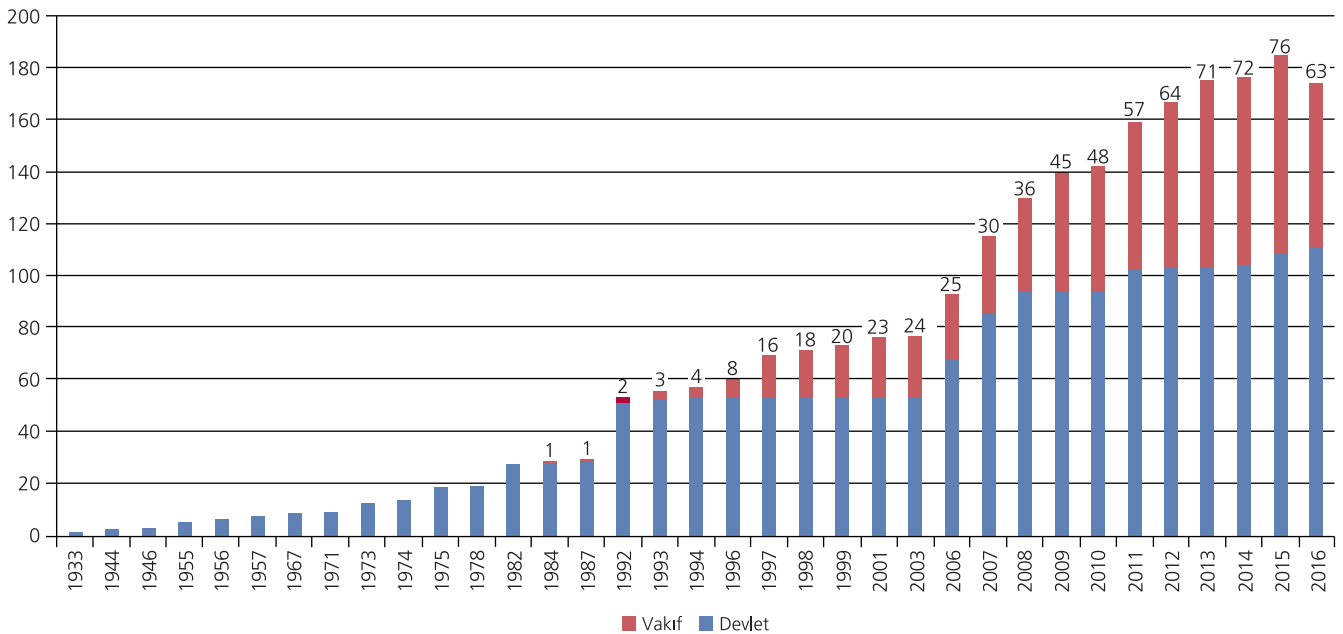
re kurularak bölgesel kalkınmaya hizmet etme amacı taşıdıklarını göstermektedir. Ancak, Özoğlu ve diğerleri (2016), yaptıkları araştırmada üniversitelerin az gelişmiş illerde kurulmasının yükseköğretimin kalitesi açısından ciddi sorunlar doğurduğunu vurgulamaktadır. Yazarlar yeni açılan devlet üniversitelerinde bazı bölümlerde öğrenci kontenjanlarının dolmadığını ve öğrencileri bu bölümlere çekemediklerini belirtmektedirler.

Sosyolojik gerekçelerden genel olarak bahseden Karayalçın (1988, s. 193) ise hızlı ve aşırı nüfus artışının, üniversitelerin kendi bölgelerinde açılması için yapılan baskıların, eğitim ve meslek kademelerinin belli bir düzeye ve olgunluğa ulaşmadan açılma isteklerinin, Türkiye'de planlı kalkınma ilkesi ve disiplini ile bağdaşmayan düzenleme ve uygulamalara sebep olduğunu belirtmektedir.

Ekonomik Gerekçeler

Üniversitenin yerel ekonomiye doğrudan en büyük katkısı, üniversitenin istihdam yaratması; dolaylı katkısı ise, üniversitenin, çalışanlarının ve öğrencilerin yerel ekonomiyi oluşturan unsurlardan mal ve hizmet talebinde bulunmaları olarak sayılabilir. Bu katkılardan hareketle, üniversiteler, artan biçimde yerel ekonomiye, istihdam yaratarak ve gelir kazandırarak katkıda bulunan birer cazibe merkezi (Arap, 2010, s. 11) olarak görülmektedir.

Kısaca, yükseköğretimin önemli bir ekonomik işlevi olduğu ve böylece devletler için ekonomik genişlemenin sürdürülmesine katkı sağladığı varsayılmaktadır. Ancak bazı çalışmalar (Be-



■ Şekil 1. Türkiye'de yıllara göre üniversite sayıları (1933–2016). Grafik içindeki sayılar vakıf üniversitelerinin sayılarını göstermektedir.



navot, 1992; Chabbott ve Ramirez, 2000), yükseköğretimdeki genişlemenin, istatistiksel olarak ulusal ekonomik gelişmeye önemli bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Bu görüş dikkate alındığında, ulusal ekonomik gelişme ile yükseköğretimin genişlemesi arasındaki ilişkiyi ve yükseköğretimin ekonomik katkıları (UNESCO, Dünya Bankası gibi uluslararası örgütlerin, Avrupa Birliği’nin ve Bologna Süreci’nin piyasaya yönelik uygulamaları vb.) inceleyen ampirik çalışmalara ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

İdeolojik Gerekçeler

Kurumlar, ulus devletlerin değerlerini aşıl原因 birer araç olarak görülmekte (Selznik, 1957) ve eğitim, sağlık ve bürokrasilerin yeniden üretilmesi gibi modernite araçlarını kullanarak devlete ait değerleri ve normları yaymaktadır (Jepperson ve Meyer, 1991; Meyer ve Rowan, 1977). Bu süreçte bir kurum olarak üniversiteler, devletin bir aracı olarak görülebilir (Gür, 2016b).

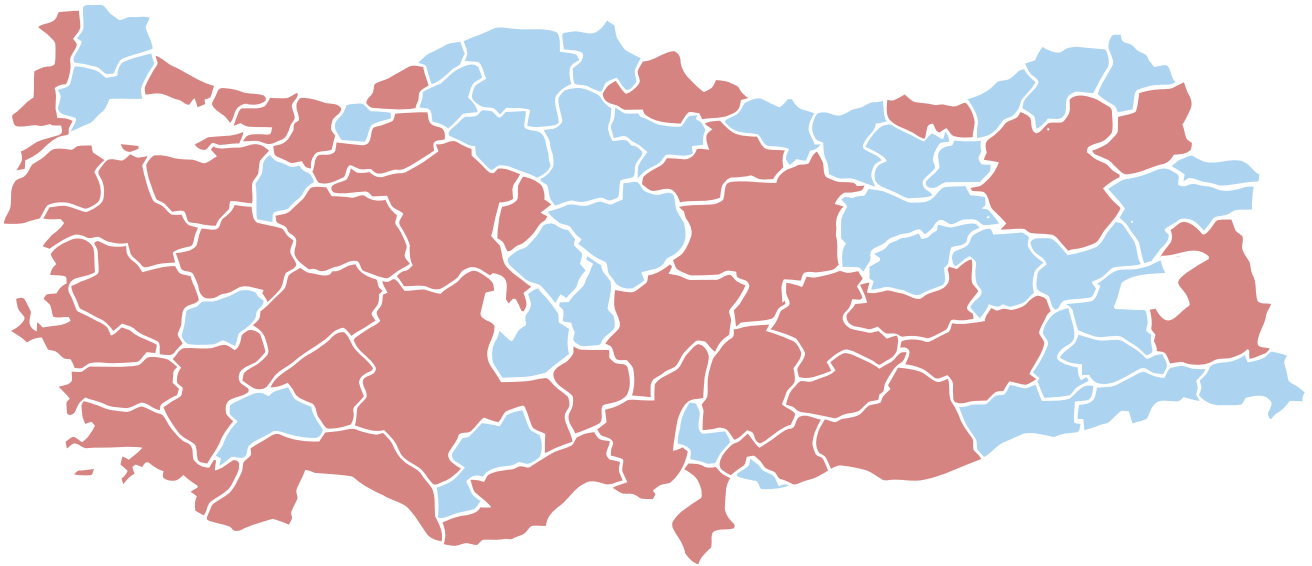
Kurumsal teoriler, eğitim ve toplumun oldukça rasyonel modellerinin yayılmasını vurgulamaktadırlar (DiMaggio ve Powell, 1991a; 1991b; Meyer vd., 1977). Meyer ve diğerlerine (1977, s. 243) göre, “*milli siyasi kültür ve ideolojinin oluşması ve vatandaşlık kimliğinin inşası için siyasi otorite, eğitimin genişlemesini desteklemektedir*”. Bu bakış açıları ve okulların kritik yetenekler ve değerler öğrettiği fikrinden (Meyer vd., 1977, s. 65) yola çıkarak, Türk yükseköğretiminin ülke sathına yayılmasında ideolojik gerekçelerin de önemi üzerinde durmak gerekmektedir. Yeni kurulan üniversiteler ile meşrulaşan ulusal, sosyal, politik

ve ideolojik değerler haritasını gösteren çalışmalar ile bu araçsal ve ideolojik görüşlerin incelenmesi gerekmekte ve Türk yükseköğretimin sahip olduğu değerler sistemi ve bu değerlerin aynışmalarını ya da farklılaşmalarını inceleyen çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Gök (2016) tarafından fakülte üyeleri, rektörler, dekanlar, STK müdürleri, MEB sekreterleri ve YÖK yürütme kurulu üyeleri gibi 13 kişinin görüşleri alınarak yürütülen araştırmada, bir katılımcı iktidarda olan parti değiştiğinde, ideolojilerin de değiştiğini, ülkenin bu ideolojilere göre yönetildiğini ve sistemlerde radikal değişikliklerin olabileceğini belirtmektedir (s. 153). Bu görüşten hareketle üniversitelerin de mevcut siyasi partinin ideolojik görüşünden etkilenebileceği görülmektedir. Mevcut siyasi otoritenin, üniversitelerin her ile yayılarak genişlemesini ve az gelişmiş illerde kurulmasını öngören yaklaşımında yatan ideolojik gerekçeleri inceleyen çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır.

Politik Gerekçeler

Yükseköğretimi etkileyen ekonomik, sosyal faktörler olmasına rağmen, politik etkiler yükseköğretimde yapı, işleyiş ve politikaları anlamamızda önemli bir rol oynamaktadır (Gök, 2016). Demirer, Duran ve Orhangazi (2000, s. 41–42) gününbirlik politik ihtiyaçlar doğrultusunda birbiri ardına üniversiteler açıldığını, akademik gerekliliklerden çok dönemin politik ihtiyaçlarına göre açılan üniversitelerin, zaten geri olan üniversite kalitesini daha da gerilere çektiğini belirtmişlerdir.



■ **Şekil 2.** Türkiye’de yeni ve eski üniversitelerin illere göre konumları (Kaynak: Gür (2016a). Kırmızı renkte gösterilen iller 2006 öncesi kurulmuş üniversitelerin yer aldığı ve mavi renkte gösterilen iller ise 2006 sonrası kurulan üniversitelerin yer aldığı illeri temsil etmektedir.

Gök (2016) tarafından yapılan araştırma, tarih boyunca yükseköğretim sisteminin politik etkilere maruz kaldığını göstermektedir. Üniversite yasaları çerçevesinde dönemin siyasal iktidarının, üniversitelerin işleyişine etkisine bakacak olduğumuzda, Türkiye’de üniversite yasalarında değişiklik yapmanın önemli siyasi olayların paralelinde yürüdüğü açıkça görülmektedir. Yükseköğretim tarihinde 1919, 1933, 1946, 1960, 1973 ve 1981 dönemlerine bakıldığında bu dönemlerde siyasi değişimlerden sonra yükseköğretimle ilgili yasaların değiştiği açıkça görülmektedir. Özellikle 1946 sonrasına bakıldığında, Türkiye’de üniversite yasalarının tarihinin, darbeler tarihiyle paralel yürüdüğü görülmektedir (İnan, 1989, s. 24–27). Günay ve Günay (2011) da bu görüşü destekler nitelikte, Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra, 1960–1980 askeri müdahalelerin, yükseköğretimde reform ve değişimlere neden olduğunu belirtmektedir. Benzer bir şekilde Gök (2016) tarafından yapılan araştırma da bu görüşü destekler niteliktedir. Araştırmada, katılımcılardan bazıları Türk yükseköğretim tarihinde politik gelişme ve olayların, yükseköğretim sistemini her daim etkilediğini belirtmektedirler (s. 153). Katılımcılar, yükseköğretim kurumlarının yapı, amaç ve özelliklerinin politik olaylar tarafından şekillendiğini, 30’lu, 40’lu, 50’li yılların, 1960 ve 1980 askeri darbelerin, 28 Şubat sürecinin ve 1980 sonrası küreselleşmenin etkisi ile neo-liberal politikaların yükseköğretime etki ettiğini belirtmektedirler (s. 153).

Yükseköğretim tarihinde üniversitelerin yayılmasında kronolojik sıralamalara bakacak olursak özellikle 1973–1975, 1982–1992, 1993–2006 ve 2006–2016 dönemlerini kapsayan süreçte, üniversitelerin toplu halde, altyapıları hazırlanmadan kurulmasında dönemin önemli siyasi kararlarının etkisi görülmektedir. 1973–1975 döneminde yeniden devlet düzenlemeci bir yapılanma ile devlet üniversitelerinin sayısı artmıştır. 1982–1992 döneminde YÖK’ün kurulmasından sonra siyasal talebin devlet üniversitelerinin açılmasından yana olduğu anlaşılmaktadır. 1993–2006 döneminde bir benzer siyasal etki ise vakıf üniversitelerinde görülmektedir. Özetle, üniversitelerin yayılma süreçlerinde bir dönem vakıf üniversitelerinde, bir dönem de devlet üniversitelerinde genişlemenin olduğu görülmektedir. Ancak 2006 sonrasında ise politik etki, halen görev yapmakta olan 14 yıllık mevcut hükümet politikası ile açıklanamaz. 2809 ve 5467 sayılı Kanun ile mevcut hükümet yeni devlet ve vakıf üniversitelerinin her ilde ve özellikle de yeni devlet üniversitelerinin az gelişmiş illerde kurulmalarına imkân sağlamıştır.

Üniversitelerin kurulması ve yayılması kararlarında siyasal iktidarların bir diğer etkisi ise; üniversitelerin kuruluş yılları ve yerleri incelendiğinde açıkça görülmektedir. Üniversite kurulması planlanan bölgedeki yerel aktörlerin kazanımları nedeniyle süreci yönlendiren politikacılara halkın teveccühü yüksek olmaktadır (Altınsoy, 2011). Bu nedenle, siyasilerin puan toplama

çabaları ve bölgesel yatırım arzusu, kuralların ve kriterlerin bir kenara bırakılmasına neden olmaktadır (Dörtlemez, 1995, s. 125). Bakan (2013, s. 55) tarafından üniversite kurulması uygun olan ilçelerin öncelik sıralamasının belirlenmesine yönelik çalışmada, Türkiye’de üniversite kurulması için herhangi bir kriter olmadığı ve son yıllarda yeni kurulan üniversitelerin kuruldukları yeri geliştirmek amaçlı veya siyasi çıkarlar doğrultusunda kurulduğu belirtilmektedir.

Gök (2016) tarafından yapılan çalışmada, bazı katılımcılar, 2006 yılından sonra yükseköğretim kurumlarının kurulmasında politik müdahalelerin olduğuna değinmekte ve bir katılımcı, bu üniversitelerin kurulmasının mevcut iktidar partisi ile ilgili olduğunu belirtmektedir (s. 153). Arap (2010) yeni üniversiteler kurulurken, bu sürecin geçmişte kurulan üniversitelerin gelişme süreçlerine ve yaşanan sorunlara dikkat edilmeden politik ihtiyaçlar ve tercihlerle biçimlendiğini belirtmektedir. Aynı zamanda yeni üniversitelerin en büyük finansal destekçisi konumunda olan devlet, bu üniversitelerin yönetimlerine kurduğu sıkı bağlar sayesinde merkezi kontrolü de tesis etmektedir. Çünkü yükseköğretim kurumları ile hükümet organlarının sıkı finansal bağlarının olduğu ülkelerde, merkezi kontrol mekanizmaları aracılığı ile politik kontrol artmakta ve böylece kamu finansı ve kalite açısından hesap verebilirliğe olan talep daha açık hale gelmektedir (Gök, 2016).

Üniversitelerin ekonomik ve politik kaygılarla genişleme gerekçelerini özetler nitelikte, Dörtlemez (1995, s. 131–132), ekonomik nedenleri; *“istihdam yaratmak, bölge ekonomisini canlandırmak, rant oluşturmak”* olarak sıralarken, politik nedenleri; *“politik rant sağlamak, mevcut üniversiteleri ekonomik ve politik olarak kontrol etmek, belli bir ideolojik görüş egemenliği altında üniversiteler oluşturmak, akademik kadrolaşma ve idari kadrolaşma yoluyla siyasi büttünleşme sağlamak ve bölge insanı üzerinde siyasi nüfuzu güçlendirmek”* olarak sıralamaktadır. Bu gerekçeler dikkate alındığında, 2006 yılından sonra her ilde ve özellikle az gelişmiş illere kurulan devlet üniversitelerinin karşılaştıkları sorunları, mücadele alanlarını inceleyen çok sayıda ampirik çalışmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Yükseköğretimin Genişlemesinden Kaynaklı Sorunlar ve Mücadeleler

Nitelik Sorunu

Türkiye’de özellikle 2006 yılından sonra kurulmuş üniversitelerin fiziksel ve akademik bilgilerine bakıldığında açılan fakülte, yüksekokul ve meslek yüksekokulu sayıları; öğrenci-öğretim elemanı biçiminde oranlanacak olursa akademik kadro sayılarının ve en önemlisi akademik performans durumlarının yetersiz olduğu görülmektedir. Özoğlu ve diğerleri (2016), yeni açılan üniversitelerin rektörleri ile yaptıkları görüşmelere dayanarak 2006 yılından sonra az gelişmiş iller-

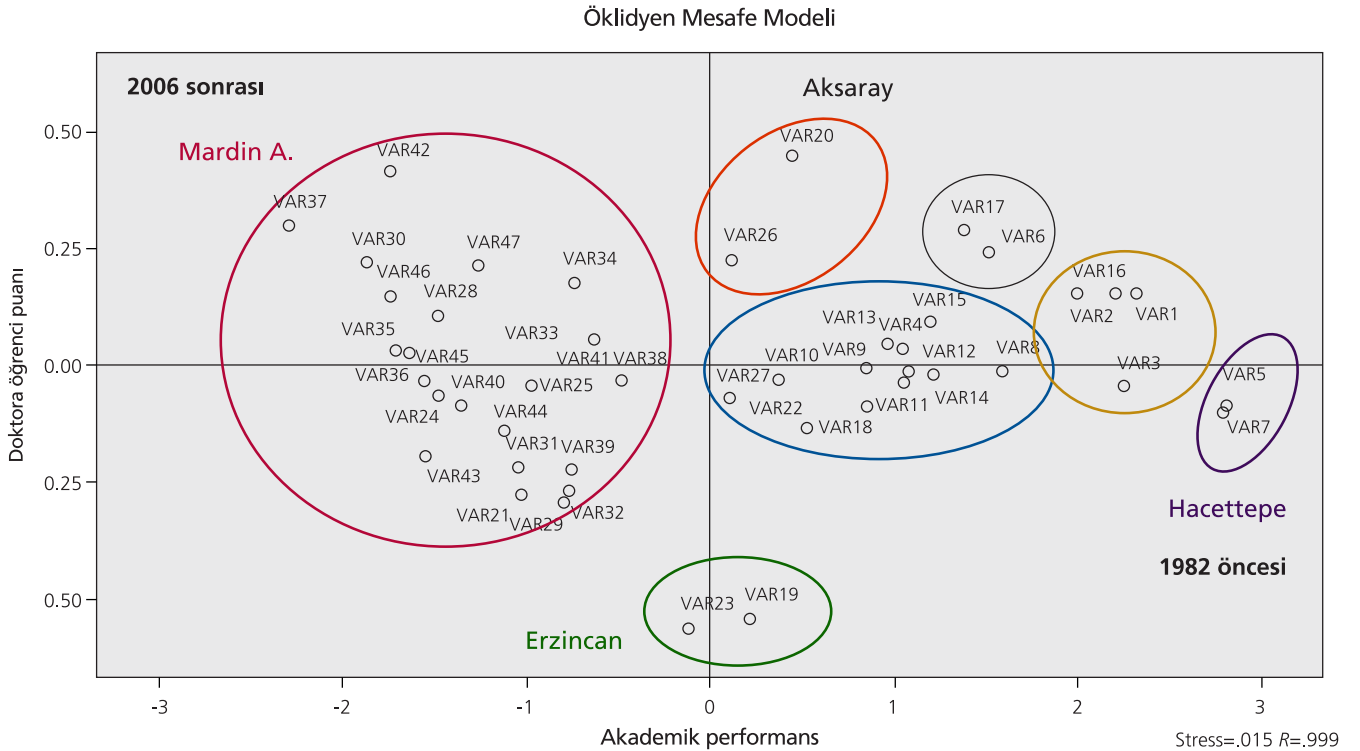


de kurulan üniversitelerin kalite konusunda daha fazla zorluk çektiklerini ve mevcut genişleme stratejisinin, fakülte sıkıntısı, eğitilmiş idari personel azlığı, kamu gelirlerinin etkili dağılmaması, bazı bölüm kontenjanların dolmaması, yerel iştirakçilerin baskıları gibi konularda mücadelelere neden olduğunu ve hükümet tarafından gelen desteğin yeni açılan bir üniversitenin altyapı eksikliklerinin (fiziksel ve teknolojik altyapı, laboratuvarlar vb.) giderilmesi için yeterli olmadığını belirtmektedirler. Altınsoy (2011) ise erişim sorununun çözümünde önemli ilerleme sağlanmış olmasına rağmen, yükseköğretimin kalitesinin artırılmasında aynı oranda bir ilerleme gerçekleşmediğini belirtmektedirler. Mızıkacı (2006, s. 21) da “yeni açılan üniversitelerin hala yeterli öğretim üyesi, fiziksel alan ve bütçe bulamamalarından ve akademik rekabet ve ün açısından bir kayba yol açmalarından dolayı sadece yerel kurumlar olarak kaldıklarını”; Arap (2010, s. 23) ise tabela üniversitesi olduklarını iddia etmektedir. Ancak Gür (2016b, s. 260) ise yeni açılan üniversitelerin tabela üniversitesi olarak ifade edilmesini, bir yükseköğretim efsanesi olarak değerlendirmektedir.

Tüm bu düşünce ve mevcut çalışmalar, özellikle yeni açılan üniversitelerin akademik performans durumlarının ölçülmesini ve üniversitelerin eğitim ve akademik kalitesini anlamada bazı

göstergelerin incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu göstergeler arasında öğrenci/öğretim üyesi oranı, doktora öğrenci sayısı, kütüphane kaynakları, bilimsel yayın endekslerine göre [Science Citation Index (SCI), Social Sciences Citation Index (SSCI), and Art and Humanities Citation Index (AHCI)] akademik personel/yayın oranı, projeler (Avrupa birliği, TÜBİTAK projeleri vb.) gibi göstergeler yer alabilir. Erkut (2015) ise bu göstergelerin tek tek kullanımlarının getirdiği sorunların çoğunu çözen oldukça yeni bir ölçüt olan h-endeksi ile üniversitelerin akademik performans durumlarını incelemiş ve h-endeksi ile üniversitelerin üretkenliğine yönelik daha güvenilir sonuçların çıkabileceğini göstermiştir. Tüm bu göstergeler ve h-endeksine göre özellikle yeni açılan üniversitelerin eğitim ve akademik kalitesini inceleyen ampirik araştırmalara ihtiyaç olduğu görülmektedir.

Bu araştırmalar arasında Karataş-Acer (2015b), devlet üniversiteleri arasındaki uzaklıkları akademik performans durumlarına göre konumlandırarak, benzerlikleri gösteren Çok Boyutlu Ölçekleme (ÇBÖ) analizi ile iki boyut elde etmiştir (Şekil 3). ÇBÖ analizine göre üniversitelerin yedi gruba ayrıldığı görülmektedir. ÇBÖ analizi sonuçlarına göre, 1982 öncesi üniversiteler bir arada, 2006 sonrası üniversiteler bir



■ **Şekil 3.** URAP istatistiklerine (2014 yılı makale puanı, toplam atıf puanı, toplam bilimsel doküman puanı, doktora öğrenci puanı, öğretim üyesi/öğrenci puanı) göre çok boyutlu ölçekleme analizi sonuçları (Kaynak: Karataş-Acer, 2015b).

arada gruplanmıştır. Bu gruplar arasında en yüksek puana sahip olan grubu 1982 öncesinden 7 (Hacettepe) ve 5 (ODTÜ) numaralı üniversiteler oluşturmaktadır. Sırasıyla bu üniversiteleri ikinci grup olan 1 (İstanbul), 3 (Ege), 2 (Ankara), 16 (Gazi) sayılı üniversiteler takip etmektedir. En düşük puana sahip 37 (Mardin Artuklu) numaralı üniversitenin de içinde olduğu grupta ise 2006 yılından sonra kurulmuş 24 ile 47 numaraları arasındaki üniversiteler bir arada bulunarak en düşük puana sahip üniversite grubunu oluşturmaktadır.

Ayrıca, Erdoğan ve Esen'in (2016) üniversiteleri hiyerarşik kümeleme analizi ile sınıflandırdıkları çalışmalarında ise devlet üniversiteleri dört kümeye ayrılmaktadır. A kümesinde Dokuz Eylül, Süleyman Demirel, Akdeniz, Fırat, Marmara, Yıldız Teknik, Çukurova, Selçuk, Gaziantep, Atatürk, Erciyes; B kümesinde Sütçü İmam, Pamukkale, Sakarya, Düzce, Eskişehir Osmangazi, Uludağ Karadeniz Teknik, Kocaeli, İnönü, Mersin, Anadolu, Gaziosmanpaşa; C kümesinde Gazi, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü (İYTE), Gebze Teknik, Ege, İstanbul Teknik, İstanbul, Ankara, Boğaziçi ve D kümesinde Hacettepe ile Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) yer almaktadır. Bu üniversitelerden Düzce Üniversitesi, 2006 yılında kurulmuş olmasına karşılık eski kurulan üniversiteler ile aynı kümeye girmeyi başarmıştır. Gebze Teknik Üniversitesi ve İYTE ise büyüklük ve nicel gelişim açısından küçük ölçekte yer almasına ve yeni kurulan yükseköğretim kurumları olmalarına rağmen en eski üniversiteler kadar akademik performans göstererek bu küme içinde yer alabilmişlerdir. Son olarak Türkiye'nin sıralamalarda en yüksek puana sahip üniversiteleri olan ODTÜ ve Hacettepe ise ayrı bir kümede yer almışlardır.

Devlet üniversitelerinin ve fakültelerinin akademik teşvik puanlarını inceleyen Karadağ ve Yücel (2016) tarafından yapılan Devlet Üniversiteleri Sıralaması ise Türkiye'de devlet üniversitelerinin akademik performans açısından ne durumda olduklarını gösterir niteliktedir. Bu puanlamada akademisyenlerin performansları faaliyet türünde (projeler, araştırmalar, yayınlar vb.) puanlanmıştır. Bu puanlamaya göre bir akademisyenin sistemde puanlanabilmesi için akademik faaliyet türünden en az 30 puan alması gerekli görülmüştür. Karadağ ve Yücel (2016) tarafından yazılan taslak rapor ise devlet üniversitelerinde görev yapan 120 bin civarındaki öğretim elemanının sadece 25.988'nin otuz puanı geçebildiğini göstermektedir. Tüm bu düşünceler ve göstergeler, Türk yükseköğretim sisteminin niceliksel olarak gelişim gösterirken buna paralel olarak niteliksel gelişim göstermediğini sorgulamamızı gerektirmektedir.

Aynılışma Sorunu

Yükseköğretim arzının çeşitlendirilerek sistemde rekabeti sağlamak ve öğrencilerin değişen ihtiyaçlarına cevap vermek

üzere üniversitelerin birbirinden farklılaşması gereği, temel politika dokümanlarında dikkat çekilen bir husustur (Altınsoy, 2011). Bu noktadan hareketle, üniversitelerin farklı gelişim alanlarına yönelmeleri ve kendi ihtisas alanlarında uzmanlaşarak hem ulusal hem de uluslararası düzeyde farklılaşabilmeleri gerekmektedir.

Yeni kurumsalcıların üzerinde önemle durdukları kavramlardan olan eş biçimlilik/izomorfizm kavramı ise örgütlerde homojenleşme-aynılışma sürecini en iyi şekilde anlatan kavram olarak düşünülmektedir (DiMaggio ve Powell, 1983, s. 149). DiMaggio ve Powell (1983, s. 150) eş biçimli kurumsal değişimlerde üç çeşit mekanizma ve baskı unsuru belirlemiştir. Bunlar; (1) politik etkilerden ve meşruiyet sorunundan kaynaklanan zorlayıcı/düzenleyici eş biçimlilik, (2) belirsizliğe karşı standart davranışların sonucu olarak ortaya çıkan taklitçi eş biçimlilik ve (3) mesleki örgütlenme ile ilgili olan normatif eş biçimliliklerdir.

Tüm bu kurumsal baskıları, Türk yükseköğretim sisteminden örneklerle açıklayacak olursak; zorlayıcı (coercive) baskılar; devletin finansal desteği, YÖK'ün hükmeden ve danışmanlık yapan rolü ve etkisi (ders içeriklerini belirleme, yıllık değerlendirme yapma, yayın sayısı ve sıralama listeleri ile araştırma kayıtları yapma) ve ÖSYM sıralamaları olarak görülebilmektedir. Taklitçi baskılar ise daha önceden kurulmuş ve kurumsallaşmış olan üniversitelerin faaliyetleri ile yarış içinde olma aracılığıyla oluşmaktadır. Belirsizlik ve tecrübesizlik, bazı örgütsel faaliyetlerde yeni açılan üniversitelerin diğer kurumsallaşmış üniversiteleri kopyalamasına yol açmaktadır. Program yapıları, ders içerikleri ve tasarımı, akademik konferanslar, ERASMUS vb. gibi değişim programları ve içerikleri, burslar, fakülte isimleri ve bilgi iletişim teknolojileri uygulamaları, online öğrenme etkinlikleri gibi akademik ve idari uygulamalar taklitçi davranışlara örnek olarak verilebilir (Mızıkacı, 2010, s. 144). Özellikle bir uzmanlık alanında başarılı olan bir uygulamanın diğer bir uzmanlık alanına uygulanması ve bir ülkede başarılı olan bir uygulamanın diğer bir ülkede uygulanması gibi örgütsel rutinlerin ve biçimlerin sosyo-politik ortama nakledilmesi kültürel farklılıklara yol açmaktadır (Powell, 1991, s. 199). Ayrıca, işletmelerde başarı sağlayan uygulamaları, eğitim örgütlerine yaymak, eğitimin doğasına aykırı olabilir. Dünyadaki öncül üniversiteleri model olarak benzer uygulamaları yapmak ise alt yapı olarak hazır olmayan üniversitelerde ciddi nitelik sorununa yol açabilmekte ve her şeyden öte aynılışmayı sağlayarak büyük bir homojenlik yaratabilmektedir.

Normatif kurumsal baskıların kaynağı da zorlayıcı ve taklitçi kurumsal baskılarda olduğu gibi yerel veya uluslararası nitelikte olabilmektedir. Özellikle, ulusal ve uluslararası kalite sistemleri (*Accreditation Board for Engineering and Technology*, ABET gibi), Bologna süreci ve Erasmus ve diğer değişim prog-



ramları ile normatif baskılar gerçekleşebilmektedir. Dünya Bankası, OECD, UNESCO, PISA, Avrupa Birliği Süreci, Avrupa Yüksek Öğretim ve Araştırma Alanı (*European Higher Education and Research Area*) ve Eurydice vb. gibi uluslararası örgütlerin düzenlediği konferanslar, çalıştaylar ve etkinlikler uluslararası bir ağ oluşturmakta ve örgütlerin ve kişilerin yapı ve davranışları üzerindeki bir etki yaratmaktadır (Beerrens, 2008; Corbett, 2006; Meyer ve Benavot, 2013; Molla, 2013).

Tüm bunlardan hareketle, Mızıkacı (2010, s. 144) ise “*bu üç çeşit baskı ile ortaya çıkan benzerliklerin üniversitelerin YÖK ile daha yakın bir iletişim kurmasına ve üniversiteler arasında mesruluk kazandırmaya yol açtığını*” belirtmektedir. Bu görüşler ışığında, Türkiye’de kaynak temin edebilme ve hayatta kalabilmek için mevcut yapı ve işleyişe uyma zorunluluğu taşıyan yeni açılan devlet üniversitelerinin stratejilerini, vizyon, misyon ifadelerini, sloganlarını, web sitelerini, ders içeriklerini, öncelikli gelişim alanlarını, mevcut çevresel yapılarını, bilgi ve iletişim teknolojileri kapasitelerini, insan kaynakları kapasitelerini vb. gibi inceleyen ampirik araştırmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Üniversitelerin bölgesel kalkınma amacı ile yerel-sosyal ihtiyaçlara hizmet etmek için az gelişmiş illerde kurulması da sorgulanması gereken bir diğer noktadır. Eğer üniversiteler yerel-sosyal ihtiyaçlara hizmet etmek için var ise, üniversitelerin akademik yapılarında daha fazla heterojen özelliklerin olması beklenmektedir (Frank ve Meyer, 2006, s. 26). Eğer amaç gerçekten yöreye ve ekonomisine katkı ise, kurulan her üniversitenin içerdiği fakülteler ve bölümler, bulunduğu yer açısından birbirinden farklı olarak belirlenmeli ve yöre ihtiyaçları dikkate alınmalıdır. Örneğin, Erzurum’da açılan bir üniversitede bölgenin gelişimine faydalı olacak bölümler ile, Antalya’da, Çorum’da ya da Rize’de kurulan üniversitelerin her birinin içinde bulunduğu ilin gelişimine faydalı olacak bölümlerin farklı olması gerektiği kuşkusuzdur. Oysa üniversitelerin kurulması esnasında açılması planlanan bölümlerde bu

ihtiyaca yeterince dikkat edilmediği görülmektedir. Son on yılda kurulan üniversitelere bakıldığında sistematik olarak bazı bölümlerin açıldığı görülmektedir (Arap, 2010, s. 24).

Bu konuda, Karataş-Acer (2015a) tarafından Türkiye’de üniversitelerin öğretim ve araştırma önceliklerinin hangi disiplinler ve fakülteler üzerine yoğunlaştığına yönelik yapılan araştırmada, araştırma örnekleme dahil olan 1982 öncesinde kurulan devlet üniversitelerinin hepsinde fen, mühendislik, tıp ve eğitim fakülteleri ve %94’ünde iktisadi idari bilimler fakültesi bulunuyorken; 2006 yılından sonra kurulan devlet üniversitelerinin %94’ünde iktisadi idari bilimler, %85’inde ise ilahiyat ve mühendislik fakültelerinin bulunduğunu görülmektedir (Tablo 1). Bu araştırma kapsamında, 1982 öncesinde kurulan devlet üniversitelerinin doğa bilimlerine (%100) öncelik verdiği ve 1982 öncesinde ve 2006 yılından sonra kurulan devlet üniversitelerinin %94’ünün ise uygulamalı sosyal bilimler (işletme, ekonomi vb.) alanına öncelik verdikleri görülmektedir.

Yukarıdaki değerlendirmeleri bir çatı altında toplayacak olursak; Türkiye’de üniversitelerde aynı fakültelerin hatta aynı bölümlerin açılması, Türk yükseköğretiminde aynılaşma sorununu gözler önüne sermektedir. Halbuki Gök (2016, s. 159), tarafından yapılan çalışmada bir katılımcı, üniversitelerin birbirini taklit etmemesi gerektiğini “*güneydeki üniversitelerin, Orta Doğu ile ilgili dersleri; kuzey doğudaki üniversitelerin Kafkaslar ile ilgili ve Kuzeybatıdaki üniversitelerin Balkan Devletleri ile ilgili dersleri öğretmeleri gerektiğini*” belirtmektedir. Bu örnek üniversitelerin bulunduğu bölgelerde ihtisaslaşması esasına örnek teşkil etmekte ve üniversitelerin farklılaşması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Ayrıca, Özoğlu ve diğerleri (2016) tarafından yeni açılan üniversitelerde görev yapmış rektörlerle yapılan görüşmede, bazı katılımcılar, üniversitelerin, buldukları bölgeyi bilmeleri gerektiğini ve örneğin buldukları bölgede turizm esas ekonomi kaynağı ise üniversitenin de turizme odaklanma-

■ **Tablo 1.** Üniversitelerin disiplin alanlarını gösteren tanımlayıcı istatistikler.

	Disiplin alanları	Fakülteler	1982 öncesi		2006 sonrası	
			f	%	f	%
Beşeri bilimler	Temel	İlahiyat	14	78	28	85
	Uygulamalı	Edebiyat	15	83	26	79
Doğa bilimleri	Temel	Fen	18	100	25	76
	Uygulamalı	Mühendislik	18	100	28	85
		Tıp	18	100	14	42
Sosyal bilimler	Temel	Tarih, sosyoloji	1	6	0	0
	Uygulamalı	Eğitim	18	100	16	49
		İşletme, ekonomi	17	94	31	94
Araştırma örnekleme	Toplam üniversite sayısı	51	18	33		

sı, yeni bir üniversitenin bulunduğu bölgenin potansiyellerini ortaya çıkarabilecek belirli bir tema ya da alan (*specific themes/subjects*) üzerinde yoğunlaşması ve bu alanda bir marka olması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Ayrıca Türkiye’de yeni kurulan üniversitelerin durumu ve lisansüstü eğitim için ayrılabilen kaynakların sınırlılığı ve öğretim üyesi yetersizliği gibi durumlar göz önüne alındığında seçkin bir yaklaşımla uzmanlaşma esasına dayalı bir yükseköğretim planlamasını vurgulayan Karayalçın (1988), her bilim alanında her yönü ile mükemmel, milletlerarası düzeyde bir araştırma ve lisansüstü eğitim kuruluşunu önermekte, Türkiye’de belli yerlerde mükemmeliyet merkezleri (*centres of excellence*) kurularak özellikle lisansüstü eğitimde her üniversitede aynı bölümlerin açılması gibi ayrılaşmanın yerine belirli alanlarda uzmanlaşmaya dayalı profesyonelleşmenin gerekliliğine dikkat çekmektedir.

Tartışma

Türkiye’de devlet üniversitelerinin hızla genişlemesinden kaynaklanan sorunlardan birisi olan nitelik ile nicelik sorununa yönelik üniversitelerin kalite göstergelerinden, akademik performans durumlarını gösteren makale puanı, toplam atıf puanı, toplam bilimsel doküman puanı, doktora öğrenci puanı, öğretim üyesi/öğrenci puanı, h-endeksi, akademik teşvik puanları gibi göstergelere bakıldığında, 2006 yılından sonra açılan yeni üniversitelerin akademik performans durumlarının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu bulgular, nicelik bakımından gelişim gösteren yeni açılan üniversitelerin nitelik bakımından aynı gelişime paralel ilerleyemediğini göstermektedir. Bu durumda bu üniversitelerin nitelik olarak kendilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Özellikle bu üniversitelerdeki öğretim elemanlarının akademik performans durumları, URAP Dünya sıralamaları dikkate alındığında uluslararası kriterlerde değerlendirilmeye alınamayacak halde olup ivedilikle bu üniversitelerde akademik personelin performans durumlarının (makale, atıf, yayın, kongre, sempozyum vb.) geliştirilmesine yönelik politika, uygulamalar yapılarak gerekli denetim ve akademik teşvik mekanizmaları ile süreç takip edilmelidir. Şu an mevcut olan akademik teşvik puan uygulamasının henüz yeni bir uygulama olması ve bir öğretim üyesinin düzenli olarak gelişim gösterip göstermediğini tespit etmede yetersiz kalması bakımından h-endeksi gibi süreci değerlendiren, atıfa dayalı ölçüt sistemleri ile üniversiteler değerlendirmeli ve bu endeks değerini yükseltmek adına uygulamalar yürürlüğe konmalıdır. H-endeksinin yüksek olabilmesi için, bir akademisyenin hem çok sayıda makale yayınlaması, hem de yayınlarına çok sayıda atıf alması gerekmektedir (Erkut, 2015). Bu da özellikle yeni açılan üniversitelerde, çok sayıda derse girme, formasyon dersleri vb. gibi uygulamalarla öğretici kimliğinin şişirilmesinden ziyade akademisyenlerin araştırmacı kimliğine vurgu yapılarak nitelikli yayın yapmanın teşvik edil-

mesi ile mümkün olabilmektedir. Ayrıca devlet üniversitelerinin performans durumlarını, akademik teşvik puanlarına göre inceleyen rapor ve araştırmaların artırılarak, Temmuz 2015’te yükseköğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği’nin yayınlanması ve Kasım 2015’te Yükseköğretim Kalite Kurulu’nun oluşturulması gibi yükseköğretimde kalitenin artırılmasına yönelik çalışmalar ile niteliksel gelişim üzerinde önemle durulmalıdır.

2006 yılından sonra kurulmuş üniversitelerin fiziksel ve akademik bilgilerine bakıldığında özellikle devlet üniversitelerinin fakülte sayılarının çokluğu (ODTÜ’de 5 fakülte varken, özellikle yeni açılan devlet üniversitelerinde 6–12 arasında) ve her üniversiteye benzer fakültelerin açılması, Türkiye’de üniversitelerde belirli bir alanda uzmanlaşmak yerine her alanda ilerlemeye dayalı bir gidişatın olduğunu göstermektedir. Frank ve Gabler (2006), üniversitelerde açılan bölümleri inceledikleri çalışmalarında, üniversitenin öğretim ve araştırma önceliklerinin, küresel olarak standartlaştırılmış formlar üzerine inşa edildiğini öne sürmektedir. Karataş-Acer (2015a) de konuyla ilgili çalışmasında, örneklem dahilinde 1982 öncesinde kurulan devlet üniversitelerinin doğa bilimlerine önem verdiklerini, 2006 yılından sonra kurulan devlet üniversitelerinin %85’inde ise ilahiyat ve mühendislik fakültelerinin bulunduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla bu araştırma, 2006 yılından sonra üniversitelerin giderek benzer fakülteler açılması yolu ile ayrılaşmaya yüz tuttuklarını göstermektedir.

Yükseköğretimin genişlemesinden kaynaklı bir diğer sorun olan eş biçimli olma eğilimi, kurumların farklı amaç ve sorumlulukları, farklı bütçe ve yönetim politikaları ve karakteristik özellikleri ile tamamen farklılaşan sistemler geliştirmesine engel olmaktadır (Altbach vd., 2009, s. 18). Farklılıkların azalması ise günümüzdeki uygulamalara bakılarak rahatlıkla görülmekte ve farklı kurumlar giderek azalmaktadır. Araştırma üniversitelerinin çok prestijli olması ve dünya sıralama sistemlerinden dolayı çoğu akademik kurumun, sistemdeki en iyi araştırma üniversitelerini taklit etmesi (Altbach vd., 2009, s. 19) ve akademiye hiyerarşinin artması gibi güçlü baskılar (Levy, 2006) geçmişte de görülmesine karşın yakın tarihte daha da artış göstermektedir. Bu baskılar örgütleri daha da homojenleştirmekte ve farklı kurumların oluşumunu engellemektedir (DiMaggio ve Powell, 1983, s. 147). Ancak günümüzde farklılaşabilen kurumların ayakta kalabildiği düşünüldüğünde, üniversitelerin yapı ve işleyişleri açısından farklılaşabilen kurumlar olabilmesi beklenmektedir. Türkiye’de giderek her ile yayılan üniversitelerin farklılaşabilmesi ise oldukça zor görünmektedir. Bunda Türk eğitim sisteminin merkezî yapısı ve mevcut politika ve uygulamalar rol oynamaktadır. DiMaggio ve Powell’in (1983, s. 154) geliştirdiği hipotezlerden “*bir örgüt kaynak temin ederken ne kadar merkezi bir sistem içinde ise kaynak temin ettiği örgütlere benzemek için o kadar eş biçimli olarak değişim göstermektedir*” hipotezine dayalı olarak Türkiye’nin merkezî yapısı ve düzenlemelerinin üni-



versiteleri birbirine benzer hale getirdiği söylenebilir. Özellikle yeni açılan üniversitelerin ihtiyaçlarını giderebilmek ve kaynak temin edebilmek için yapı ve işleyişini, mevcut ve kabul gören değer, inanç, prosedür, protokol ve kurallara göre uyarladıkları ve bu uyum sürecinin de üniversiteleri aynılaştırdığı düşünülmektedir. Bu noktada, üniversitelerin aynılaşmasına ya da farklılaşabilmesine değinen ampirik çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu konuda Gök (2016) tarafından yapılan bir araştırmada, üniversitelerin misyon ifadelerine yönelik alınan görüşlerde Türkiye’de yükseköğretim kurumlarına ait spesifik bir misyonun olmadığı belirtilmektedir. Üniversitelerin stratejilerini, vizyon, misyon ifadelerini, sloganlarını, web sitelerini, ders içeriklerini, öncelikli gelişim alanlarını, mevcut çevresel yapılarını, bilgi ve iletişim teknolojileri kapasitelerini, insan kaynakları kapasitelerini vb. inceleyen araştırmalar Türkiye’de üniversitelerin farklılaşabilen ya da aynılaşan kurumlar olup olmadığını gösterebilir.

Gür (2016a) tarafından yapılan araştırmada, Türkiye bölgeler haritasına göre üniversitelerin konumlanmasına bakıldığında, her ilde ve daha çok İllerin Gelişmişlik Endeksi bakımından az gelişmiş (4. ve 5. grup) ve kendi sosyo-ekonomik gelişimini tamamlayamamış, alt yapı açısından oldukça sıkıntı çeken illerde kurulması oldukça önemli sorunlar doğurmaktadır. Bu soruna bir öneri olarak uzmanlaşma esasına dayalı bir yükseköğretim planlaması yapılarak Türkiye’de belli yerlerde ya da nüfusu 1–1.5 milyon olan (Gök, 2016) ve yükseköğretimin dışallıklarından daha çok yararlanan (Altınsoy, 2011) şehirlerde [İzmir, Bursa, Konya, Antalya vb. cazibe merkezlerinde (Kavak, 2011)] mükemmeliyet merkezleri kurularak (Karayalçın, 1988) özellikle lisansüstü eğitimde her üniversitede aynı bölümlerin açılması gibi aynılaşmanın yerine belirli alanlarda uzmanlaşmaya dayalı profesyonelleşmenin olması gerekmektedir. Her bilim alanında her yönü ile mükemmel, milletlerarası düzeyde bir araştırma ve lisansüstü eğitim kuruluşunun olması, üniversitelerin farklı uzmanlık alanlarında ilerleyebilmesini sağlayabilmektedir.

Günümüzde bir ya da birkaç disipline ağırlık vermiş, bu disiplinlerde uzmanlaşmış, söz konusu disiplinlere yoğunlaşmış personelin ağırlıklı olarak çalıştığı ve bu alanlarda projelerin kümelendiği, üniversite-sanayi işbirliğinin ilgili uzmanlık alanlarında tesis edildiği ve dolayısıyla tüm bu boyutlar bakımından cazibe merkezi olan üniversite modeli yaygınlaşmaktadır (Ergüder vd., 2006). Bu bilgiler ışığında, yeni üniversitelerin farklılıklarını ve ihtisaslaşacakları alanları içeren bir vizyon ve misyonla kurulmaları önerilmektedir. İhtisaslaşma alanları belirlerken, üniversitenin bulunduğu yörenin güçlü olma ve rekabet edebilme bakımından avantajlı olduğu alanların tercih edilmesi ve böylece üniversitenin diğer üniversitelerden farklı kılınması sağlanmalıdır (Altınsoy, 2011). YÖK tarafından Haziran

2015’te başlatılan ve Ekim 2016’ta uygulamaya konulan yeni açılan devlet üniversitelerine yönelik Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması Projesi ise yukarıda altı çizilen noktalar açısından düşünüldüğünde, Türk yükseköğretimi için oldukça önemli ve sevindirici bir gelişmedir. Bu proje kapsamında, Bingöl, Mehmet Akif Ersoy, Düzce, Kırşehir Ahi Evran ve Uşak Üniversiteleri yeni kurulan 40 devlet üniversitesi arasından pilot üniversite olarak belirlenmiştir (YÖK, 2016b). Bu proje ile Türk yükseköğretim sisteminin aynılaşması sorununa katkı sağlayan yeni devlet üniversitelerinin belli alanlarda öncül bir gelişme göstererek ve farklılaşarak, belirli alanlarda uzmanlaşmasının önu açılmış olacaktır. Ayrıca, eğitim öğretim kalitesinin yükseltilmesi, ulusal ve uluslararası tanınırlığın artması, araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin artırılması, bölgesel-toplumsal ilişkilerin ve toplumsal katkının geliştirilmesi gibi alanlara vurgu yapan bu proje^[2] yeni açılan üniversitelerin niteliksel açıdan gelişim gösterirken farklılaşarak diğer üniversiteler ile rekabet edebilir bir konuma gelebilmelerinin önünü açabilecektir. Türkiye’de üniversite kampüsü bulunmayan il kalmadığına göre bundan sonraki süreçte, farklılaşma, ihtisaslaşma ve kalitenin yükseltilmesi hedeflerine öncelik verilmesi ve yükseköğretimde hızla genişleme stratejisinden kaynaklı sorunlara yönelik çalışmalara önem verilmelidir.

Kaynaklar

- Altbach, P. G., Reisberg, L., and Rumbley, L. E. (2009). *Trends in global higher education: Tracking an academic revolution*. Paris: UNESCO.
- Altınsoy, S. (2011). Yeni devlet üniversitelerinin gelişimi: Sorunlar ve politika önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 98–104.
- Arap, K. S. (2010). Türkiye yeni üniversitelerine kavuşurken: Türkiye’de yeni üniversiteler ve kuruluş gerekçeleri. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 65(1), 10–25.
- Aypay, A. (2003). The relationship between state and higher education: The case of Mulkiye college in Turkey. *Mediterranean Journal of Educational Studies*, 8(2), 109–135.
- Bakan, H. (2013). Analitik hiyerarşi yöntemiyle üniversite kurulması uygun olan ilçelerin belirlenmesi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 43–65.
- Beerkens, E. (2008). The emergence and institutionalization of the European higher education and research area. *European Journal of Education*, 43(4), 407–425.
- Benavot, A. (1992). Educational expansion and economic growth in the modern world, 1913–1985. In B. Fuller and R. Rubinson (Eds.), *The political construction of education: The state, school expansion, and economic change* (pp. 117–134). New York, NY: Praeger.
- Chabbot, C., and Ramirez, F. O. (2000). Development and education. In M. T. Hallinan (Ed.), *Handbook of the sociology of education* (pp. 163–87). New York, NY: Plenum.
- Corbett, A. (2006). *Higher education as a form of European integration: How novel is the Bologna process?* (ARENA Working Paper Series No. 15), Oslo: ARENA Centre for European Studies, University of Oslo.
- Çetinsaya, G. (2014). *Büyüme, kalite, uluslararasılaşma: Türkiye yükseköğretimi için bir yol haritası*. Ankara: Yükseköğretim Kurulu.

[2]Uşak Üniversitesi Bölgesel Kalkınma Odaklı Misyon Farklılaşması ve İhtisaslaşması Öz Değerlendirme Raporu’ndan alınmıştır.

- Demirer, Y., Duran, M. ve Orhangazi, Ö. (2000). *Ateş altındaki üniversite. Özgür üniversite defterleri-5*. Ankara: Özgür Üniversite Yayını.
- DiMaggio, P. J., and Powell, W. W. (1983). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. *American Sociological Review*, 48(2), 147–160.
- DiMaggio, P. J., and Powell, W. W. (Eds.). (1991a). *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago, IL: University of Chicago.
- DiMaggio, P. J., and Powell, W. W. (1991b). The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. In W. W. Powell and P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis* (pp. 63–82). Chicago, IL: University of Chicago.
- Dörtlemes, Ö. (1995). Yeni açılan üniversiteler. *İkinci Üniversite Kurultayı Bildiriler Kitabı* (s. 125–135). İstanbul: Sarmal.
- Erden, Z. (2006). *Histories, institutional regimes and educational organizations: The case of Turkish higher education*. Unpublished doctoral dissertation, Sabancı University, İstanbul.
- Erdoğmuş, N., and Esen, M. (2016). Classifying universities in Turkey by hierarchical cluster analysis. *Education and Science*, 184, 363–382.
- Ergüder, Ü., Şahin, M., Terzioğlu, T. ve Vardar, Ö. (2009). *Neden yeni bir yükseköğretim vizyonu*. İstanbul: İstanbul Politikalar Merkezi.
- Erkut, E. (2015). *Türkiye'deki üniversitelerin araştırma çıktıları üzerine*. 15 Mayıs 2016 tarihinde <<http://erhanerkut.com/wp-content/uploads/2016/02/hendeks.pdf>> adresinden erişildi.
- Frank, D. J., and Gabler, J. (2006). *Reconstructing the university: Worldwide shifts in academia in the 20th Century*. Stanford, CA: Stanford University.
- Frank, D. J., and Meyer, J. W. (2006). Worldwide expansion and change in the university. In G. Krücken, A. Kosmützky, and M. Torka (Eds.), *Towards a multiversity? Universities between global trends and national traditions* (pp.19–44). Bielefeld: Transcript Verlag.
- Gök, E. (2016). The Turkish higher education system from the kaleidoscope of Martin Trow. *Education and Science*, 184, 147–168.
- Günay, D., ve Günay, A. (2011). 1933'den günümüze Türk yükseköğretiminde niceliksel gelişmeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 1–22.
- Gür, B. S. (2016a). *Democratization and massification of higher education in Turkey and challenges ahead* (Research & Occasional Paper Series No. CSHE.3.16). Berkeley, CA: University of California, Berkeley.
- Gür, B. S. (2016b). *Egemen üniversite: Amerika'da yükseköğretim sistemi ve Türkiye için reform önerileri*. İstanbul: EDAM.
- Gürlelel, C. F. (2004). *Türkiye'nin kapısındaki fırsat: 2025'e doğru nüfus, eğitim ve yeni açılımlar*. İstanbul: Eğitim Reformu Girişimi.
- İnan, N. (1989). *Türkiye'de üniversitelerin ve yükseköğretim kavramının nitelikleri*. Yükseköğretimde değişimler, Türk Eğitim Derneği 12. Eğitim Toplantısı. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayını.
- Jeperson, R. L., and Meyer, J. W. (1991). The public order and the construction of formal organizations. In W.W. Powell, and P.J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis* (pp. 204–231). Chicago, IL: University of Chicago.
- Karadağ, E. ve Yücel, C. (2016). *Devlet üniversiteleri sıralaması: 2016 yılı*. 1 Haziran 2016 tarihinde <<http://www.enginkaradag.net/#/blank/whkme>> adresinden erişildi.
- Karataş-Acer, E. (2015a). *EFA goals and challenges of higher education in Turkey*. 11th Workshop on New Institutionalism in Organizational Theory (p. 55). Vienna: Vienna University.
- Karataş-Acer, E. (2015b). *Türkiye'de yükseköğretimin genişlemesinin yeni kurumsalcılık perspektifi açısından incelenmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Karayalçın, Y. (1988). *Lisansüstü eğitim, yükseköğretimde değişimler*. Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Kavak, Y. (2010). *2050'ye doğru nüfus bilim ve yönetim: Eğitim sistemine bakış* (Yayın no: TÜSİAD-T/2010/11/506, ISBN: 978-9944-405-62-1). İstanbul: TÜSİAD.
- Kavak, Y. (2011). Türkiye'de yükseköğretimde büyüme: Yakın geçmişe bakış ve uzun vadeli (2010–2050) büyüme projeksiyonları. *Yükseköğretim Dergisi*, 1(2), 95–102.
- Levy, D. C. (2006). How private education's growth challenges the new institutionalism. In H.D. Meyer, and B. Rowan (Eds.), *The new institutionalism in education* (pp. 143–163). Albany, NY: State University of New York.
- Meyer, H. D., and Benavot, A. (2013). Introduction. PISA and the globalization of education governance: Some puzzles and problems. In H. D. Meyer, and A. Benavot (Eds.), *PISA, power, and policy. The emergence of global educational governance* (pp. 9–26). Oxford, UK: Symposium Books.
- Meyer, J. W., Ramirez, F. O., Rubinson, R., and Boli-Bennet, J. (1977). The World educational revolution, 1950–1970. *Sociology of Education*, 50(4), 242–58.
- Meyer, J. W., and Rowan, B. (1977). Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony. *American Journal of Sociology*, 83(2), 340–63.
- Mızıkacı, F. (2006). *Higher education in Turkey. Monographs on higher education*. Bucharest: UNESCO/CEPES.
- Mızıkacı, F. (2010). Isomorphic and diverse institutions among Turkish foundation universities. *Eğitim ve Bilim*, 157, 128–139.
- Molla, T. (2013). External policy influence and higher education reform in Ethiopia: Understanding symbolic power of the World Bank. *International Journal of Sociology of Education*, 2(2), 167–192.
- Özoğlu, M., Gür, B. S., and Gümüş, S. (2016). Rapid expansion of higher education in Turkey: The challenges of recently established public universities (2006–2013). *Higher Education Policy*, 29(1), 21–39.
- Powell, W. W. (1991). Expanding the scope of institutional analysis. In W. W. Powell, and P. J. DiMaggio (Eds.), *The new institutionalism in organizational analysis* (pp. 183–203). Chicago, IL: University of Chicago.
- Riddle, P. (1990). *University and state: Political competition and the rise of universities, 1200–1985*. Unpublished doctoral dissertation, Stanford University, Stanford, CA.
- Schofer, E., and Meyer, J. W. (2005). The worldwide expansion of higher education in the Twentieth Century. *American Sociological Review*, 70(6), 898–920.
- Selznick, P. (1957). *Leadership in administration*. New York: Harper & Row.
- Sert, S. (2008). *An analysis of the diffusion of structures and practices in a high-level bureaucratic organization in Turkey by using new institutional theory*. Unpublished doctoral dissertation, Middle East Technical University, Ankara.
- Teichler, U. (2008). Diversification? Trends and explanations of the shape and size of higher education. *Higher Education*, 56(3), 349–379.
- Tosun, H. (2015). *Devlet üniversiteleri: Performans değerlendirme finansman modeli ve yeniden yapılanma*. Ankara: Uzman Matbaacılık.
- URAP. (2015). *Üniversite sıralamaları*. 11 Haziran 2015 tarihinde <<http://www.urapcenter.org>> adresinden erişildi.
- Üsdiken, B., Topaler, B. ve Koçak, Ö. (2013). Yasa, piyasa ve örgüt tiplerinde çeşitlilik: 1981 sonrasında Türkiye'de üniversiteler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 68(3), 187–223.
- YÖK (2016a). *Yükseköğretim kurulu üniversiteler sayısı*. 1 Mayıs 2016 tarihinde <<http://www.yok.gov.tr/web/guest/universitelerimiz>> adresinden erişildi.
- YÖK (2016b). *Bölgesel kalkınma odaklı misyon farklılaşması ve ihtisaslaşma profesisi*. 10 Kasım 2016 tarihinde <<http://www.yok.gov.tr/web/guest/ihtisaslasma-ve-bolgesel-kalkinma-belirlenen-5-universite>> adresinden erişildi.